

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
OYUN KAVRAMI	12
BİRİNCİ BÖLÜM: Semah	21
SEMA	22
SEMAH	27
KİŞİ	28
EZGİ	30
GİYİSİ	31
SEMAHA KALKIŞ	32
FİĞÜR	34
SÖZLER	35
ORTAM	37
DÜZEN	39
İŞLEV	42
KÖKEN	45
İç Asya Kaynağı Varsayımı:	45
İslam Kaynağı Varsayımı:	47
1. Tanrı ile Cebrail:	47
2. Muhammed ile Muaviye:	48
3. Kırkların Cemi:	49
4. Hacı Bektaş Veli Hırka Dağı'nda	53
ESKİ ANADOLU'DA SEMAH	55
ON İKİ HİZMET	59
DİNSEL TÖREN	63

İKİNCİ BÖLÜM: Semah Türleri	64
ALİ NUR SEMAHI	64
ÇARK SEMAHI	67
TURNA SEMAHI	73
KIRAT SEMAHI	77
KIRKLAR SEMAHI	83
GÖNÜLLER SEMAHI	90
YA HIZIR SEMAHI	92
BENGİ	94
MİRAÇLAMA	99
ALAÇAM SEMAHI	105
DEM GELDİ SEMAHI	106
NEVRUZ SEMAHI	109
ÇAPRAZ SEMAH	111
MUHAMMED-ALİ SEMAHI	113
ÇORLU SEMAHI	115
YATIR SEMAHLARI	119
ÇOBAN BABA SEMAHI	124
CEBRAİL SEMAHI	128
TAHTACI SEMAHI	130
BADEMLER SEMAHI	133
NARLIDERE SEMAHI	135
UZUNDERE SEMAHI	137
ERZİNCAN SEMAHI	139
HUBUYAR SEBAHI	143
ŞİRAN SEMAHI	144
LADİK SEMAHI	147
FETHİYE SEMAHI	149
HACI BEKTAŞ SEMAHI	150
HAMZA ŞİH SEMAHI	153
 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Semah Deyişleri	 159
 KAYNAK KİŞİLER	 179
KAYNAKLAR	180
DİZİN	182

ÖNSÖZ

Semahlar, Alevi dinsel törenlerinin en önemli birimlerinden biridir. İçinde büyüdüğüm toplumun bu renkli ögesine ilgim küçük yaşlarda başladı. Sonraları bunları bilimsel biçimde derlemeye başladım. On yıllık bir uğraştan sonra, *Semahlar* 1990 yılında kitap olarak yayımlanabildi.

Semahlar, ülkemizde bu alanda çıkmış üçüncü kitap olarak yayımlandı. Aradan geçen iki yılda ülkemizde Alevilik yeni boyutlar kazandı. Bu arada semahlara bakış açısında değişimler oldu. Semahlar gizlilikten sıyrılıp bütün Türk toplumuna mal oldu.

Kimi küçük eksiklere karşın, semahlar üzerine ilk derli toplu bilgileri içeren bu kitabın ikinci baskısında kimi eklemeler yaptık ancak müzik bilgisi eksikliğimiz yüzünden, birinci basımda söz verdiğimiz notalarla yayınlamak gerçekleşmedi. Yine semahların oynanışını özel yazımla göstermeye de olanak bulamadık.

Derlemeye dayanan çalışmalar her zaman pek çok kişinin katkısıyla gerçekleşir. Bu küçük kitap için de birçok zahmetli geziye katlanmak zorunda kaldık. Bütün bu gezilerde, görüntüleme işini Oğuz Aktan üstlendi. 1978 kışında Sivas Soğukpınar'da geleneksel Alevi cemini görüntülemeyle işe başladık. 1986 yazında Sivas Banaz köyünde başlayan ve Malatya'nın Ballıkaya köyünde biten geziyi birlikte yaptık. 1989 yazında Çanakkale'den Aydın'a değin uzanan Türkmen köyleri gezisiyle sürdürdük. Hastalık, yorgunluk, kırgınlıkları birlikte yaşadık. Günden güne bozulan, yıkılan kültür

değerlerini saptamaya çalıştık. Kapitalist toplumun bozamadığı bu Donkişot'a sevgilerimi sunuyorum.

Semahlar, Sahil Bozkurt'a ithaf edildi. Araştırmacıların yükünü en çok taşıyan kişiler eşlerdir. Kimileyin evde ne var ne yoksa satılacak, araştırma yapılacaktır. Bu konuda A. Dilâçar'ın eşinin şöyle bir sözü vardır: "Ben eve tencere alamadım, Dilâçar, kitap aldı." Sahil zor günlerde hep yanımda oldu.

Semahlar yurt dışında yaşamak zorunda kaldığım yıllarda hazırlandı. Birçok gerecin derlenmesini ve pek çok kaynak kişiyle bağlantımı Sivas eski Milletvekili Sayın Nihat Doğan sağladı. Bilim ve araştırma düşkünü Sayın Nihat Doğan, bütün öbür çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmamda da sürekli destek oldu.

Epiktetos, "Tanrı'nın bize verdiği en büyük mutluluk, sahip olmamıza karşın, sahip olduğumuzu bilmediğimiz yetenekleri, bir gün kendimizde bulma gücüdür" der. Bu sözler yakın çevremde, çok değerli çalışma arkadaşım Doçent Erol Sanburkan için geçerlidir. Pek çok yeteneğinin farkına varamayan Sanburkan'ın *Oyun Kavramı* bölümünün yazılmasında önemli katkıları oldu.

Bademler köyü semahlarının eklenmesinde Bademler köyünden Sayın Murat Kulaç'ın önemli yardımı oldu.

Yine İstanbul'daki Karacaahmet Türbesi'nde önemli semah metinleri derleme olanağı bulduk. Söz konusu semahları 25 Haziran 1989'da Duvar'daki Karacaahmet Sultan Türbesi'nde izledik. Semah deyişlerini Abbas Genç çalıp söyledi. Sabah Gazetesi fotoğrafçısı Ahmet Yüksel görüntüledi. Karacaahmet Derneği Başkanı Mehmet Başaran ile İkinci Başkan Sultan Yentur çalışmama yardımcı oldu.

Türk halkbiliminin büyük ustası Sayın Prof. Pertev Naili Boratav ile 1983 güzünde Paris'te görüşmüştüm. Benim Avrupa sürgünlüğüm yeni başlıyordu. O yılgın ve yorgun günlerimde

büyük moral desteği oldu. Daha sonra *Buyruk, Aleviliğin Toplumsal Boyutları, Semahlar* adlarıyla yayınladığım “Alevilik Üçlemesi”ni baştan sona didik didik okuyup uyarılarıyla beni yönlendirdi, ilk eleştirilerini bildirdi.

Bütün bu kişilere yürekten teşekkürlerimi bildiririm. Onların yardım ve destekleri olmasaydı bu çalışmalar ortaya çıkmazdı. Bütün bu çalışmalardaki güzel şeyler onların, yanlış ve eksikler benimdir. Onlara ve yardımlarını görüp adlarını anamadığım tüm dostlara saygılarımla...

30 Nisan 1992, Rotterdam

OYUN KAVRAMI

İnsanlık tarihinin yaprakları bilinmeyenlerle dolu. Yine de arayışını sürdürüyor insanoğlu. Milyonlarca yıldan günümüze uzanan çizgide kendi gerçeğini yakalamaya çalışıyor. Bugünkü verilerden yola çıkarak geçmişi aydınlığa çıkarma savaşı veriyor.

İnsanlığın ilkel dönemleriyle ilgili karanlık sayfalarda birkaç ögenin öneminden söz ediliyor. Kuşkusuz bunlar içerisinde doğaya karşı verilen yaşama savaşımının; bu savaşım temelinde ortaya çıkan pratik etkinliklerin ve insanın kendi benliğinin bilincine varma arayışının bir ürünü olarak 'oyun'un çok önemli bir yeri var.

Yaşam oyunla başlar, oyunla biter. Bir bakıma yaşamı çok renkli oyun diye tanımlayabiliriz. İlkel topluluklarda toplu etkinliklerden en önemlisi olan oyun; modern toplumda özellikle iş bölümünün farklılaşmasıyla birlikte bireysel etkinliklerden biri olup çıkmıştır. Sanatın insanlık tarihi içindeki evrimini ele alan çalışmalarda gerek Christopher Caudwell gerekse Ernst Fisher, oyunu, çalışmanın gereksinimlerinden doğan bir ortak coşku olarak tanımlarlar.

Kabile topluluklarında oyunun -başka bir deyişle toplu ritmik dansların- en önemli özelliği, topluluğun bütün kişilerinin buna katılma durumunda olmasıdır. Bu arada toplu oyunlara düzen veren ve bu özellikleri nedeniyle belirli bir kabile hiyerarşisinin doğmasını sağlayan büyücüler hem belirli bir iş bölümünün hem de buna bağlı olarak sanatsal farklılaşmanın da öncüsü durumundadırlar.

Topluluk etkinliklerinden iş bölümünün farklılaşmasına doğru geçişte genel olarak ilk kabuller, ilk beğeniler, kurallar, gelenek, görenek, töre gibi adlarla anılan toplum değerleri doğar. İnsanoğlunu belli kalıplar içine sokar.

Kabile topluluklarında, topluluğun ortak verimi olan oyun, müzikle birlikte gerçekleşir. Oyunun müzikten, müziğin oyundan bağımsız bir konumu yoktur. Basit bir kabile ekonomisinde, topluluğun emrinde olan, doğrudan topluluğun enerjisiyle ve beğeni düzeyiyle ortaya çıkan oyun ve müzik, iş bölümünün gerçekleşmesiyle öbür sanatsal ürünlere de kaynaklık eder. Müzik binlerce yıldan bu yana kendi gelişimini sürdürürken, oyun da farklı biçimsel içeriksel özelliklere dönüşerek tarihe, yazına, kültüre, insanbilime ve öbür bilimlere damgasını vurarak aynı gelişimi sürdürür.

İlkel ritmik oyunlarla, ilkel danslar ile müzik arasında tam bir kopuş sağlanabilmiş midir? Hayır. Oyun her şeye damgasını vurmuş, sanatsal türleri doğurmuştur ancak sayısız ve çeşitli ses düzenlemelerinden oluşan; daha doğrusu soyut ve biçimsel bir sanat olan müzik, özden yoksun olmadığı için, bu birliktelik binlerce yıldır sürmektedir.

İşte, semahları burada yakalamak gerekir. İlkel insanın toplu etkinliği olan oyunlar, açıkçası ritmik dinsel danslar, uygar toplumlarda bir beğeniyi de zorlar. Oysa günümüzde öylesine küçük topluluklardan söz edilemez. Bu durumda söz konusu dinsel oyunlar, bütün topluluğun etkinliği olarak değil, grup etkinliği olarak karşımıza çıkacaktır. Ezgi ise yanı başındadır oyunun. Semahlar ve semah müziği, kabile topluluklarında müzik eşliğinde gerçekleştirilen dinsel dansların bugünkü biçimidir.

Niçin gerek duyuluyor oyuna? İnsan niçin yaşama savaşımını sürdürürken birden çok boyutta yaşama zorunluğunu duyuyor? Çalışma ile oyun arasındaki bağlanma ile ayrılma

hangi temellere oturtulmalı? Bu sorular karşısında başka başka yorumlar getiriyor bilim adamları.

Eski Yunan düşünürü Aristo, oyunun çalışmayla bağıını vurguluyor. Çalışma sonrası dinlenmek gerek. Ona göre oyunun sağaltıcı bir işlevi var. Ancak Aristo oyunu insanın yaşamının ereği olarak görmüyor. Müzik ise Aristo'ya göre pratik bir yarar sağlamıyor. Önceden eğitim görmeyi gerektiriyor. Bu da gelişkin bir beğeni sağladığından, özgür insanın kişiliğinin bir belirtkeni oluyor.

Aristo'nun, oyunu, çalışmanın doğurduğu yorgunluğu ve gerilimi ortadan kaldıran bir öge olarak değerlendirmesine karşın; Caudwell, Thompson gibi araştırmacılar, oyunu doğayla olan savaşımında insanoğlunun kendi benliğinin bilincine varma arayışının, kendi gerçeğini bulma arayışının bir sonucu olarak değerlendiriyorlar. Bu yanıyla oyun, pratik etkinliklerden bağımsız bir özellik taşıyor Caudwell'de, Thompson'da. Oyunun sanatsal bütün türlere, birçok bilimlere kaynaklık etmesi onun pratik yaşamla olan ilgisini zaten net biçimde ortaya koymuyor mu?

Hollandalı bilim adamı Huizinga, insanlığın gelişim evriminde oyuna ayrı bir yer verir. Düşünen insan, yapan insan özelliklerine oynayan insan kavramını ekler. Oyunu, ritüel ve dinden sonra ele alır. İlkel kabilelerde oyunun çalışmayla (avlanma, yiyecek sağlama sırasında yapılan toplu ritmik devrimler) iç içe olduğunu vurgular. Dinsel etkinlik, ritmik dinsel tapınımlar birer oyundur. Sonuçta kültürel değerler, bir önceki oyundan süzülerek kurala bağlanan ve topluluğun geniş kesimlerince yaşatılan kabullerdir.

Bütünü içinde Huizinga, kimi ilginç görüşler ortaya atmıştır. Ne var ki Huizinga'nın bütünüyle benimsenemeyeceği ortadadır. Huizinga'ya göre; bilim, sanat, zanaat, kazanç, kayıp, bilgeliğin kaynağında, daha da ötesinde mitosların, dilin,